

УДК 728.83: 316.7: 504 (Пл.)

Шевченко Л.С., канд. арх.

ЕКОЛОГІЧНА СУТНІСТЬ ПАЛАЦОВО-ПАРКОВИХ КОМПЛЕКСІВ ПОЛТАВЩИНИ СЕРЕДИНИ XVIII-XIX СТОЛІТЬ

У статті розкрито екологічну сутність палацово-паркових та садибних комплексів Полтавщини періоду з середини XVIII до XIX століть.

Ключові слова: палацово-паркових комплекс, екологічність, екологічна освіта, екологія душі.

Постановка проблеми. Історична Полтавщина пройшла чималий еволюційний шлях, залишаючи по собі вишукані пам'ятки історії, архітектури, культури, садово-паркового й декоративно-прикладного мистецтв. Невід'ємною складовою цього спадку становлять палацово-паркові й садибні комплекси – не лише блискучі взірці синтезу мистецтв (архітектури, скульптури, живопису, садово-паркового мистецтва), а й осередки художньої й духовної культури краю. Ці об'єкти завжди були часткою культурного життя тогочасного суспільства, що мало неоціненний вплив на формування його особистостей – загальнокультурної, моральної та духовної складових.

Саме тут закладалися підвалини екологічності маєткових утворень – від екологічних аспектів природної складової комплексів, через призму екологічної освіти, яка зароджувалася на цих територіях, до екології душі власників та їх нащадків.

Прикметними явищами сьогодення є підвищена цікавість до садибного будівництва, звернення заможного прошарку населення до родинно-маєткового життя, а відтак – наслідування закладених традицій не лише архітектурно-ландшафтного устрою цих об'єктів, а й екологічно чистої духовної складової. Як зазначила Н.К.Кочерга, «проблема екології (в широкому сенсі) людини, проблема вибору життєвих цінностей лишається передусім проблемою конкретної людської особистості, вибір якої становить основу морально-культурного самовизначення суспільства, нації, людства» [1, с. 20].

Зв'язок роботи з науковими програмами. Усебічне дослідження історичних архітектурно-ландшафтних об'єктів Полтавщини іде у контексті державних і регіональних пам'яткоохоронних програм. Це є одним із напрямків науково-дослідницької роботи кафедри дизайну архітектурного середовища та містобудування Полтавського національного технічного університету імені Юрія Кондратюка.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Культурної складової

маєткових утворень України стосуються праці відомих науковців та краєзнавців – В. Тимофієнка, І. та О. Родічкіних, К. Черкасової, О. Сєдака, В. Ханка, В. Кішика та інших. Серед авторських публікацій виділяємо ті, які присвячених саме культурологічним аспектам розвитку полтавських палацово-паркових та садибних комплексів [2-5].

Метою роботи є висвітлення екологічної сутності палацово-паркових комплексів Полтавщини середини XVIII-XIX століть.

Виклад основного матеріалу. Екологія – це наука про життя, природу й довкілля, взаємини між живими організмами й природним оточенням. На сучасному етапі розвитку людства екологію розглядають у набагато ширшому сенсі – від вирішення техногенних і природоохоронних проблем, хімічних та біологічних процесів до соціальних, філософських і духовних. Екологічність постає перед нами в якості чистоти процесу, його очищення й «відбілення». Термінологію використовують не лише до певних явищ, а й до повсякденних житлових процесів.

Розглянемо палацово-паркові й садибні комплекси Полтавщини XVIII-XIX ст. через призму екологічних процесів, які мали місце на цих територіях, надаючи маєткам відповідної екологічної аури.

Екологічні аспекти природної складової. Ландшафтна територія маєтків була своєрідним продовженням палаців, яка відображала єдність природи й людської праці. Паркові ландшафти ставали частиною культурного життя не лише їх власників, а й суспільства в цілому. Наслідуючи загальноприйняті канони паркобудування на парадних ділянках, на іншій території садівники оспівували місцеву красу й чистоту природного оточення. Головними лейтмотивами заходів були наступні важливі екологічні аспекти: 1 – улаштування водойми (або очищення, розширення існуючої) в тому числі для забезпечення відповідного мікроклімату; 2 – збереження існуючого дендрологічного складу рослинності (основа ландшафту маєтків – місцеві культури); 3 – створення на території акліматизаційних центрів (з оранжереями, теплицями тощо) для вирощування власного «екзотичного» рослинного матеріалу; 4 – максимальне підкреслення краси існуючого ландшафту, що надавало маєткам індивідуальності та місцевого колориту.

Екологічна освіта. Палацово-паркові й садибні комплекси регіону об'єднували навколо себе не лише представників заможної верстви суспільства, а й пересічних громадян, кріпацький талановитий прошарок. Зокрема, «атмосфера яготинського палацу безліччю ниток була зв'язана з усім тим світлим і чистим, що було запереченням Миколиної тиранії» (тиранії царя Миколи – авт.) [3, с. 120-121]. Більшість власників маєтків опікувалися підвищенням знань своїх кріпаків, створюючи на території садиб навчальні заклади. Це була чи не єдина можливість отримати знання бідному

людові. Підтвердженням цього є функціонування школи для селянських дітей у маєтку М. Скліфосовського (Яківці), де окрім загальної грамоти навчали садівництву та городництву [6, с. 871]. У домашньому театрі Д. Трощинського (Кибинці) ставили вистави за участю не лише членів родини й гостей, а й талановитих кріпаків [6, с. 912]. Подібні освітні заходи проводилися і в інших маєтках краю. Ці процеси навчання, виховання й розвитку особистостей є екологічною освітою у культурологічному аспекті. Використовуючи сучасну термінологію, все це було спрямовано на «формування екологічної культури як складової системи національного і громадського виховання всіх верств населення» [7, с. 92].

Екологія душі. Низка палацово-паркових і садибних комплексів Полтавщини стали осередками художньої культури українсько-російської інтелігенції. Адже власниками маєтків були високоосвічені представники тогочасного суспільства: письменник і державний діяч І. Муравйов-Апостол, нащадок наказного гетьмана Данила Апостола (маєток у Хомутці); малоросійський генерал-губернатор князь М. Репнін, нащадок відомого роду Волконських та родич Лева Толстого (маєток в Яготині); юрист і судовий діяч Г. Закревський (Березова Рудка); міністр внутрішніх справ Російської імперії В. Кочубей, нащадок славнозвісного Леонтія Кочубея (маєток в Диканьці); член Державної ради В. Попов (маєток в Решетилівці); громадський діяч і етнограф дідич Г. Галаган (маєток в Сокиринцях); відомий державний діяч Г. Трощинський (маєток в Кубинцях); граф, маляр і графік Яків де Бальмен, товариш Т. Г. Шевченка (маєток в Лебединцях); поет і драматург В. Капніст (маєток у Великій Обухівці); гадацький повітовий маршал дворянства С. Масюков (маєток у Бобрику) та інші.

І не дивно, що вишукані кімнати палаців у маєтках регулярно перетворювалися у літературні вітальні, де звучали поетичні й музичні твори як господарів, так і їх талановитих гостей. Стіни палаців були свідками активних обговорень важливих політичних і суспільно-економічних подій того часу, засідань небайдужої до майбутнього країни молоді інтелігенції. Справжніми центрами декабристського руху стали маєтки в Хомутці й Великій Обухівці. У традиціях власників маєтків жила пошана до української культури, книги, мистецтва. У бібліотечних фондах палаців зберігалися книги, написані російською і французькою мовами, в тому числі рідкісні видання. Картинні галереї славилися зібраннями рідкісних картин і гравюр російських, українських та європейських авторів. У такій вишуканій атмосфері жило не одне покоління власників маєтків та їх осередок. Саме за таких умов формувалася екологія людини, набуваючи значного потенціалу не лише у родинному колі, а й на суспільно-політичному олімпі.

Як висновок, констатуємо – екологічна сутність палацово-паркових і

садибних комплексів Полтавщини ґрунтувалася на усебічному розвитку особистості, в основі якого лежать поняття екології душі, екологічної освіти й виховання, прищеплення любові й бережливого ставлення до природного оточення. Це становило невід'ємну частину культурного й духовного потенціалу наших пращурів, яку вони примножували й намагалися зберегти й донести до своїх нащадків.

Маємо надію, що у *подальшому* наукові розвідки, присвячені палацово-парковим та садибним комплексам Полтавщини стануть у нагоді як фахівцям, так і пересічним громадянам для збагачення культурно-історичного спадку даного регіону і України загалом.

Список використаних джерел

1. Кочерга Н. Радість життя як основа екології людини / Н. Кочерга // Слов'янський збірник: зб. наук. і наук.-публ. праць. – 2012. – Випуск 11. – С. 19-23.
2. Шевченко Л.С. Палацово-паркові ансамблі Полтавщини як осередки художньої культури XVIII-XIX ст.ст. / Л.С. Шевченко // Українська академія мистецтва: Дослідницькі та науково-методичні праці. – 2002. – Випуск 9. – С. 185-192.
3. Шевченко Л.С. Історичні й культурологічні аспекти еволюції садиби Розумовських-Рєпніних в Яготині / Л.С. Шевченко // Вісник Харківської державної академії дизайну і мистецтв. – 2005. - №5. – С. 95-106.
4. Шевченко Л.С. Дворянське гніздо Муравйових-Апостолів на Полтавщині / Л.С. Шевченко // Полтава: архітектура, історія, мистецтво: матеріали другої наукової конференції «Вайнгортівські читання», грудень 2003 р. – Полтава, 2003. – С. 33-39.
5. Шевченко Л.С. Духовні фундації родини Кочубеїв на Полтавщині / Л.С. Шевченко // Українська академія мистецтва: Дослідницькі та науково-методичні праці. – 2011. – Випуск 18. – С. 229-239.
6. Полтавщина: [енцикл. довід. / за ред.. А.В. Кудрицького]. – К.: Українська енциклопедія, 1992. – 1024 с.
7. Год Б. Зародження екологічної освіти в епоху європейського відродження (XV-XVI століття) / Б. Год // Слов'янський збірник: зб. наук. і наук.-публ. праць. – 2012. – Випуск 11. – С. 92-97.

Анотація

В статті раскрыта екологіческая составляющая дворцово-парковых и усадебных комплексов Полтавщины периода с середины XVIII до XIX столетий.

Ключевые слова: дворцово-парковый комплекс, экологичность, экологическое образование, экология души.

Annotation

An ecological part of the palace-park and country house complexes of the Poltava's region of the middle XVIII to XIX centuries is disclosed.

Keywords: palace-park complex, ecologic, ecological education, ecology of the soul.